

Recepcja czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce po 1989 roku

Reception of Czech Literature for Children and Young Adults in Poland after 1989

Dorota Żygadło-Czopnik

<https://orcid.org/0000-0002-3255-5217>

UNIVERSITY OF WROCLAW
dorota.zygadlo-czopnik@uwr.edu.pl

Data zgłoszenia: 10.11.2021 r. | Data akceptacji: 14.02.2022 r.

ABSTRACT | The primary purpose of this publication is to describe the last thirty years, comparing and organizing the phenomena in the reception of Czech literature for children and young adults in Poland after 1989. The mutual Polish-Czech relations and the reconstruction of the Polish publishing system had a significant impact on the nature and intensity of this reception. The relations from the end of World War II to 1989 were limited by specific political, economic, and cultural conditions and controlled by the state institutions established for that purpose.

KEYWORDS | reception, translation, translator, publishing production, Czech literature for children and young adults in Poland after 1989

Zamiast wydobywać znaczenie i pytać,
co tekst znaczy, trzeba obserwować, jak tekst działa,
ponieważ jego znaczenie jest jego działaniem¹.

Wprowadzenie

Przedmiotem artykułu jest próba opisu recepcji czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce po 1989 roku. Podstawę rozważań stanowi zestawienie bibliograficzne obejmujące sto dwadzieścia osiem wydań polskich tłumaczeń z lat 1989—2020. Sporządzone zostało na podstawie różnego rodzaju źródeł, w tym „Przewodnika Bibliograficznego” opracowanego przez Bibliotekę Narodową w Warszawie², Muzeum Książki Dziecięcej w Warszawie, katalogu zbiorów bibliotecznych Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz katalogów on-line polskich bibliotek uniwersyteckich i miejskich. Kolejną istotną bazą źródłową był Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny (NUKAT), czyli rejestr centralny części polskich bibliotek naukowych i akademickich³, „Polska Bibliografia Literacka” opracowana przez Pracownię Bibliografii Bieżącej w Poznaniu oraz Instytut Badań Literackich PAN. W przypadku książek najnowszych pomocne okazały się strony internetowe poszczególnych wydawnictw. Lata 90. XX wieku były czasem trudnym dla gromadzenia informacji na temat opublikowanych przekładów — ze względu na chaos na rynku wydawniczym i niestosowanie się niektórych wydawców do zalecenia przesyłania egzemplarza obowiązkowego⁴. W odniesieniu do pozycji z tego okresu istotne źródło stanowią przygotowywane sukcesywnie przez czasopismo „Przekłady Literatur Słowiańskich” bibliografie przekładów literatury czeskiej oraz towarzyszące im artykuły komentujące⁵, a także *Bibliografia literatury czeskiej w tłumaczeniach*

- 1 A. Skrendo, 2001: *Recepcja literatury: przedmiot, zakresy, cele badań. Komentarz do tytułu i „postscriptum”*. „Teksty Drugie”, nr 5, s. 93.
- 2 Od 2020 roku rejestr ukazuje się pod nową nazwą „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny”.
- 3 Katalog został uruchomiony w 2002 roku. Znajdują się w nim opisy różnego typu publikacji: książek, czasopism, nagrań dźwiękowych, druków muzycznych, filmów, dokumentów kartograficznych, ikonograficznych czy dokumentów życia społecznego.
- 4 Zob. B. Niesporek-Szamburska, 2009: *Przekład literatury dla dzieci i młodzieży — między przekazem wielokulturowym a zunifikowanym*. W: K. Heska-Kwaśniewicz, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*, t. 2. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 46—71.
- 5 Opublikowane zostały *Bibliografie przekładów* za lata 1990—2006, 2007—2012, następnie kolejno z poszczególnych lat od roku 2013 do 2018.

na język polski (1989—2020), która obejmuje książki czeskich autorów oraz antologię zawierające ich teksty, uwzględnia też literaturę dziecięcą, włącznie z książkami obrazkowymi (jeśli teksty do ilustracji napisane zostały przez czeskich autorów). Wykaz ten stanowi część wydanej w 2020 roku dwujęzycznej publikacji *Česká literatura v polských překladech (1989—2020) / Literatura česká w tłumaczeniach polskich (1989—2020)* pod redakcją Joanny Goszczyńskiej, Jaromíra Kubička i Tomáše Kubička⁶. Ponadto informacje na temat czeskiej literatury, która ukazała się poza granicami, znaleźć można w katalogach czeskich bibliotek naukowych i publicznych.

Rynek książki dla dzieci i młodzieży, pozostając częścią ogólnego obiegu publikacji w Polsce, stanowi — ze względu na specyfikę literatury „osobnej” — także odrębny przedmiot zainteresowań badaczy, między innymi Michała Zająca, Grzegorza Leszczyńskiego, Joanny Papuzińskiej, Ireny Sochy, Katarzyny Tałuc, Bogumiły Staniów czy Grażyny Lewandowicz. Pierwsza pozycja dotycząca tego segmentu rynku autorstwa Michała Zająca *Raport o książce dla dzieci i młodzieży* została wydana w 2002 roku przez Bibliotekę Analiz w serii Raporty i jest systematycznie nowelizowana. Przekład literatury światowej dla dzieci i młodzieży w latach 1989—2020 stał się zjawiskiem różnorodnym i skomplikowanym. Książka dla młodego odbiorcy tłumaczona z innych języków stanowi w Polsce co roku około pięćdziesięciu procent wszystkich wydawanych tytułów. Wśród tekstów dominują te tłumaczone z języka angielskiego. Oprócz publikacji tłumaczonych z języka rosyjskiego na listach przekładów odnotowujemy niewiele pozycji przyswojonych z innych języków słowiańskich. Jak podaje Irena Socha, mamy „w latach dziewięćdziesiątych jeszcze dosyć pokaźną grupę tekstów czeskich (28 edycji), mniejszą — słowackich (12 edycji) i pojedynczych — chorwackich i serbskich. Po roku 2000 ich liczba jeszcze się zmniejszyła”⁷. Przekładane są jednak teksty wartościowe, lektury ambitne, które należy promować przez aktywną działalność instytucji w Polsce i w poszczególnych krajach słowiańskich, wydawców, tłumaczy, badaczy, bibliotekarzy i nauczycieli.

Prezentowane zestawienie, które powstało na podstawie licznych źródeł, daje na tyle pełny obraz obecności czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce po 1989 roku, że może stanowić podstawę dalszej analizy. Wykaz obejmuje przede wszystkim powieści, opowiadania, bajki i baśnie oraz książki obrazkowe.

6 Zob. J. Goszczyńska, J. Kubiček, T. Kubiček, red., 2020: *Česká literatura v polských překladech (1989—2020) / Literatura česká w tłumaczeniach polskich (1989—2020)*. Brno, Moravská zemská knihovna.

7 Zob. I. Socha, 2002: *Polskie przekłady dla dzieci i młodzieży w latach 90*. W: J. Papuzińska, G. Leszczyński, red.: *Kultura literacka dzieci i młodzieży u progu XXI wieku*. Warszawa, Wydawnictwo CEBID, s. 211.

Przeważająca większość pozycji ujętych w zestawieniu to teksty pisane prozą. Na polskie przekłady czeskiej literatury dla najmłodszych spojrzymy przez pryzmat koncepcji przekładoznawczych spod znaku zwrotu kulturowego, który przyniósł ze sobą wiele zmian. Obejmowały one między innymi

odejścia od czysto językoznawczych metod badań tłumaczonych tekstów na rzecz umiejscawiania ich w szerszym kontekście kulturowym, zastąpienia preskryptywnych metod analizy przekładów podejściem deskryptywnym czy położenia większego nacisku na funkcjonalne aspekty tłumaczeń literackich⁸.

Ustosunkujemy się do prezentowanych na naszym rynku wydawniczym po 1989 roku polskich przekładów czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży jako elementu kultury docelowej, funkcjonującego w historycznych ramach poetyki i polityki literackiej.

Bogumiła Staniów stwierdza, że:

przekłady książek dla dzieci są „oknem na świat”, a poznawanie tych samych na całym świecie najlepszych dzieł, jakie powstały dla młodego czytelnika, zbliża narody i pokolenia. [...] Wprowadzają też młodych czytelników w arkana dorosłej literatury, uczą wrażliwości na jej piękno, zachęcają do poznawania spuścizny literackiej całego świata⁹.

Bliskie sąsiedztwo obu krajów oraz ich wzajemne oddziaływanie w dziejach wpływały na rozwój kontaktów kulturalnych i naukowych między Polakami i Czechami. Do okresu romantyzmu czeskie dzieci czytały wybrane utwory z literatury dla dorosłych lub czerpały z literatury ludowej. Impulsem do powstania literatury dziecięcej było przedromantyczne i romantyczne zainteresowanie literaturą ludową. Pierwsze kolekcje baśni powstały z myślą o dorosłych, aby uchwycić i przekazać wartości literatury ludowej. Literatura dla dzieci po raz pierwszy pojawiła się na ziemiach czeskich w XIV wieku, kiedy Tomáš Štítný ze Štítneho napisał *Řeči besední* (około 1390 roku), przeznaczone głównie dla dzieci. Do XVIII wieku literatura dziecięca ograniczała się do twórczości nielicznych autorów i miała raczej charakter edukacyjny. Jej przykładem jest *Orbis sensualium pictus* (1658) Jana Amosa Komenskiego — dzieło, które odniosło ogromny sukces, do dziś ukazało się ponad dwieście jego wydań i przekładów na dwadzieścia języków. Tekst Komenskiego cenili zarówno wielcy tamtych czasów, jak

8 J. Staniuk, 2019: *Tłumacz jako drugi autor w przekładzie literatury dziecięcej. Alice's Adventures in Wonderland w tłumaczeniu Grzegorza Wasowskiego*. „Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal”, nr 4 (1), s. 99.

9 B. Staniów, 2013: *Przekłady z literatury obcych w latach 1945—1989*. W: K. Heskala-Kwaśniewicz, K. Tałuż, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (1945—1989)*, t. 3. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 149.

i setki tysięcy pedagogów, nauczycieli, rodziców i dzieci, zwykłych ludzi. Z tego powodu *Orbis sensualium pictus* należy do najważniejszych źródeł w historii wychowania. Jan Amos Komenský stworzył pierwszą publikację obrazkową dla dzieci (wielojęzyczny czesko-niemiecko-łaciński słownik obrazkowy). Starał się zwracać w niej do dzieci w formie odpowiadającej ich możliwościom percepcji, co było wówczas bardzo nietypowe. Sytuacja literatury dziecięcej zmieniła się wraz z wprowadzeniem obowiązku szkolnego, który wymagał tworzenia podręczników, encyklopedii dla dzieci oraz publikowania bajek moralizatorskich i tzw. adaptacji — klasyki literatury „dorosłej” dostosowanej do potrzeb dziecięcego odbiorcy, tłumaczonych głównie z języka niemieckiego, ale także z innych języków. Za twórców literatury dziecięcej w dzisiejszym znaczeniu tego słowa uważani są Karel Alois Vinařický i František Doucha. Bajka autorska stanowiła główny nurt w czeskiej literaturze dla dzieci i młodzieży od końca XIX wieku, także w latach 20., 30. i 60. kolejnego stulecia odgrywała znaczącą rolę¹⁰.

Najintensywniej rozwijającą się formą polsko-czeskich kontaktów kulturalnych po II wojnie światowej stała się współpraca w dziedzinie literatury¹¹. Współpracę tę realizowano między innymi poprzez wzajemne przekłady dzieł, w tym także dla dzieci i młodzieży, aspirujących do głównego nurtu literackiego¹². W latach 1945—1948 ukazała się w Polsce tylko jedna pozycja czeskiego autora skierowana do młodego czytelnika. W 1947 roku katowickie wydawnictwo Awir opublikowało *Klub jedenastu* Eduarda Bassa (*Klappzubová jedenáctka*, tłum. Zdzisław Hierowski)¹³. Powieść czeskiego autora wiąże się z rozwojem sportu masowego, kibicowaniem miejscowej drużynie oraz rywalizacją sportową. Akcja jest częściowo utrzymana w konwencji baśni realistycznej. Tekst doczekał się kilku bardzo przychylnych recenzji, które zostały zamieszczone w takich czasopismach, jak: „Nowiny Literackie” (1947, nr 35, s. 8), „Dziennik Literacki” (1947, nr 1, s. 8), „Świat Młodych” (1947, nr 31, s. 11), „Gazeta Robotnicza” (1947, nr 275, s. 4) czy „Tygodnik Warszawski” (1948, nr 10, s. 10).

W następnych latach publikowano w Polsce rocznie średnio po kilka czeskich utworów podejmujących temat współczesnego życia dzieci i młodzieży.

10 Zob. M. Šubrtová et al., 2011: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990—2010*. Brno, Masarykova univerzita.

11 Zob. A. Szczepańska-Dudziak, 2015: *Polsko-czechosłowackie kontakty kulturalne i naukowe 1945—1956*. „Historia Slavorum Occidentis”, nr 1 (8), s. 212—235.

12 Zob. M. Zawodnik, 2012: *W głównym nurcie wydarzeń. O sytuacji literatury dla dzieci i młodzieży w pierwszych latach powojennych*. W: A. Ossowska-Zwierzchowska, red.: *Zobaczyć dziecko: literackie i filmowe portrety dziecka w Polsce w XX wieku*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, s. 36—48.

13 Tekst był jeszcze dwukrotnie publikowany przez Wielkopolską Księgarnię Wydawniczą (Poznań) w 1949 roku oraz Wydawnictwo Sport i Turystyka (Warszawa) w 1959 roku.

Niestety literatura dla najmłodszych poddana została stopniowej instytucjonalizacji i ideologizacji. Ze względu na edukacyjną funkcję tego typu literatury utwory dla dzieci i młodzieży często podlegały cenzurze. W okresie dyktatury komunistycznej motywy, które uznano za niewłaściwe, mogły być usunięte. W Polsce Ludowej ważnymi aktorami współpracującymi z wydawcami przekładów byli także cenzorzy i autorzy paratekstów, których celem było odpowiednie naświetlenie ideologiczne publikowanych utworów czeskich. Po 1989 roku z niektórych wydań starszych utworów zniknęły bezpośrednie odniesienia do realiów komunistycznych lub do treści sprzecznych z ideami poprawności politycznej lub aktualnymi poglądami na rozwój dziecka. W przypadku literatury dla dzieci i młodzieży możemy mówić o zjawisku historycznym, ponieważ dołączyła ona do głównego nurtu wydarzeń literackich, zyskała na randze i znaczeniu w życiu literackim.

Zdzisław Hierowski pisze, że do 1964 roku otrzymaliśmy pięćdziesiąt trzy przekłady z czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży. Wśród autorów tłumaczonych dzieł znaleźli się: Eduard Bass, František Běhounek, Adolf Branald, Jiří Círk, Karel Čapek, Karel Černý, Petr Denk, Jaroslav Foglar, Norbert Frýd, Olga Hermanová, Vlasta Hilská, Ota Hofman, Josef Hons, Karel Hroch, František Hrubín, Jan Karafiát, Václav Koval, Jiří Mahen, Marie Majerová, Jan Malík, Anna Malinská, Josef Menzel, Pavel Nauman, Karel Nový, František Pilař, Václav Řezáč, Ondřej Sekora, Bohumila Silová, Josef Václav Sládek, Jindřich Spáčil, Valja Stýblová, Oldřich Syrovátka, Helena Šmahelová, Eduard Štorch, Vladimír Šustr, Eva Vrchlická oraz Zdeněk Zaoral¹⁴. W kolejnych latach wyraźnie ożywiło się zainteresowanie czeską prozą dla dzieci i młodzieży, o czym po sukcesie *Intrygantek* Ivy Hercíkovéj (1977, *Pět holek na krku*, tłum. Jadwiga Bułakowska) świadczy rosnąca liczba przekładów autorów nowych, jak: Václav Čtvrtek, Miroslav Stingl, Stanislav Rudolf i inni. Wśród polskich czytelników dużym uznaniem cieszył się cały cykl książek Václava Čtvrtko o przygodach rozbójnika Rumcajsa i jego rodziny. W przekładzie Hanny Kostyrko ukazały się cztery części: *Rumcajs* (1975, *Rumcajs*), *O Rumcajsie i rozbójnickim synku Cypisku* (1977, *O Rumcajsovi a loupežnickém synku Cípískovi*), *Cypisek* (1981, *Cípísek*), *Hanka* (1982, *Manka*). W popularyzacji cyklu pomógł czechosłowacki serial animowany dla dzieci z 1967 roku w reżyserii Ladislava Čapka pod tytułem *Rozbójnik Rumcajs*. Serial opowiada o perypetiach rozbójnika Rumcajsa z rzhaleckiego lasu i jego rodziny — żony Hanka i syna Cypiska. Głównym wątkiem serialu jest konflikt między rozbójnikiem a księciem panem, zamieszkującym w zamku w pobliskim mieście Jiczyn. W czeskim oryginale żona roz-

14 Zob. Z. Hierowski, 1966: *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej 1945—1964*. Katowice, Wydawnictwo Śląsk.

bójnika Rumcajsa nosi imię Manka¹⁵. Spośród innych dzieł tego autora znane i popularne były wówczas *Trzy dni wakacji* (1970, *Malá letní romance*, tłum. Jadwiga Bułakowska), *Jak diabeł szukał dziury do piekła* (1975, *Jak čert hledal díru do pekla*, tłum. Andrzej Witwicki), *Mała zła czarownica* (1978, *Malá zlá kouzelnice a drak*, tłum. Andrzej Witwicki), *Opowieści z mchu i paproci* *Žwirka i Muchomorka* (1978, *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vocho-murka*, tłum. Hanna Kostyrko), *O rusałce Amalce i żabce Marynce* (1980, *O vile Amálce a žabce Márince*, tłum. Hanna Kostyrko), *O gajowym Chrobotku i jeleniu Wietrzniku* (1986, *O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi*, tłum. Hanna Kostyrko) oraz powieść dla młodzieży *Złota lilia* (1972, *Zlatá lilie*, tłum. Jadwiga Bułakowska). W Polsce Ludowej znany był również serial animowany dla dzieci *Bajki z mchu i paproci* w reżyserii Zdenka Smetany i Hany Němečkovéj (1968—1972) o przygodach dwóch krasnali *Žwirka i Muchomorka* z chatki wśród mchu i paproci, z których jeden jest wysoki i chudy (*Žwirek*), drugi raczej gruby (*Muchomorek*), ale obaj doskonale się uzupełniają. Dwaj przyjaciele są bardzo naiwni i życzliwi, lubią sen, dobrą zabawę i smaczne proste jedzenie. Zdeněk Smetana, scenarzysta, reżyser i scenograf w jednej osobie, niezwykle prostymi środkami stworzył iluzję czarodziejskiego lasu, gdzie żyją te dwa pocziwe krasnale w szlafmycach, których literacki pierwowzór stworzył Václav Čtvrtek¹⁶.

Do 1989 roku w naszym kraju powoli i stopniowo wzrastało zainteresowanie czeską literaturą dla dzieci i młodzieży — wcześniej nieco zaniebdywaną — i zapotrzebowanie na nią. Biogramy nielicznych autorów czeskich, piszących między innymi dla odbiorcy dziecięcego i młodzieżowego, zamieszczone w *Słowniku pisarzy świata* pod redakcją Juliana Maślanki (2004) oraz w *Encyklopedii literatury światowej* (2005) świadczą o tym, że należy poszerzać wiedzę czytelników na ten temat. Jak pisze Marek Mariusz Tytko,

Słownik pisarzy świata wymienia zaledwie 5 (słownie: pięciu) pisarzy czeskich (Czechów) oraz zaledwie 3 (słownie: trzech) pisarzy słowackich (Słowaków),

15 Twórcą graficznego wizerunku rozbójnika jest malarz Radek Pilař. Cykl powieści liczy osiem tomów, a w Polsce wydano cztery z nich: pierwszy, piąty, szósty i siódmy. Serial liczy trzydzieści dziewięć odcinków. Dalsze losy rodziny Rumcajsa ukazuje serial z 1972 roku pod tytułem *Cypisek — syn rozbójnika Rumcajsa*, który liczy trzy-nastcie odcinków.

16 Pierwsza wersja polska została opracowana przez Studio Opracowań Filmów Oddział w Łodzi. Jej premiera odbyła się w Telewizji Polskiej jesienią 1970 roku. Serial w pierwszej wersji dubbingu był emitowany tylko w TVP1 i wydany na VCD i DVD. Serial w drugiej wersji dubbingu z 2009 roku emitowano na kanałach TVP1 i TVP ABC. Serial liczy trzydzieści dziewięć odcinków.

którzy mają w swoim dorobku dzieła dla dzieci i młodzieży, dzieła „dydaktyczne”, jak to zaznaczono w stosownych miejscach w danych biogramach¹⁷.

Do autorów czeskich należą Marie Majerová, Jan Amos Komenský, Karel Václav Rais, Václav Řezáč oraz Jan Skácel. W encyklopedii natomiast „pojawiają się zaledwie 4 (cztery) biogramy »dydaktycznych« pisarzy czeskich oraz tylko 2 (dwa) biogramy słowackich pisarzy dla dzieci i młodzieży”¹⁸. Wśród twórców czeskich znaleźli się Marie Majerová, Jan Amos Komenský, Václav Řezáč i Jan Skácel.

Czeska literatura dziecięca i młodzieżowa w Polsce po 1989 roku

Ogromny wpływ na charakter i intensywność recepcji czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce po 1989 roku miały wzajemne stosunki polsko-czeskie i przebudowa polskiego układu wydawniczego, które od zakończenia II wojny światowej były ograniczone specyficznymi warunkami politycznymi, gospodarczymi i kulturalnymi oraz odgórnie kontrolowane przez ówczesnie powołane do tego instytucje państwowe. Skutkiem legalizacji prywatnej działalności gospodarczej i likwidacji cenzury (w 1990 roku) był szybki rozpad ruchu wydawniczego pozostającego przez ponad pół wieku pod kontrolą państwa. Stopniowo zaczął kształtować się wolny i oparty na konkurencji rynek książki w Polsce¹⁹. Niestety pierwszy okres transformacji wiązał się z głębokim kryzysem książki dla dzieci i młodzieży w naszym kraju²⁰. Wydawanie literatury dziecięcej stało się bowiem dla wielu nowych oficyn środkiem do zarabiania pieniędzy. Joanna Goszczyńska pisze, że są to „[...] powszechnie

17 M.M. Tytko, 2011: *Międzynarodowy obraz literatury czeskiej i słowackiej. Czescy i słowaccy pisarze we współczesnej polskiej encyklopedystyce (wybrane przykłady)*. W: L. Martinek, red.: *Evropská dimenze české a polské literatury = Europejski wymiar literatury czeskiej i polskiej*. Opava, Slezská univerzita v Opavě, s. 24—25.

18 Ibidem, s. 27.

19 Zob. P. Marecki, E. Sasin, 2015: „Ciężkie książki” vs. „lekka i tania informacja”. *Warunki produkcji książki w Polsce po 1989 roku*. „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 2 (24), s. 108—125.

20 Powszechnie określa się go mianem potopu, bo „wysoka fala przemian” załamała wówczas rynek, zmiotając z powierzchni dawne wydawnictwa państwowe. Zob. D. Świerczyńska-Jelonok, G. Leszczyński, M. Zając, red., 2008: *Po potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI w.* Warszawa, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

znane fakty, podkreślane przez wszystkich badaczy. Ale nie dzieje się tak od razu i nie od razu następuje przełom²¹. Na początku lat 90. popyt na książkę był ogromny, czytelnicy kupowali wydawane w setkach tysięcy egzemplarzy niedostępne wcześniej tytuły, przede wszystkim anglojęzycznej literatury rozrywkowej.

W 1989 roku opublikowano w Polsce ponad trzydzieści przekładów literatury czeskiej, a wśród nich trzy utwory z klasyki czeskiej literatury dziecięcej. W tym przełomowym roku ukazało się czwarte już wydanie tekstu Karela Čapka *Daszeńka czyli Żywot szczeniaka* (1989, *Dášeňka čili život štěněte*, tłum. Jadwiga Bułakowska) oraz zbiór różnych opowieści o losach pieska i jego kociej współlokatorki, czyli *Opowieści o piesku i kotce jak razem gospodarzyli i jeszcze o różnych innych rzeczach* (1989, *Povídání o pejskovi a kočičce, jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech*, tłum. Zbigniew Foniok) autorstwa Josefa Čapka. Drukiem wyszedł też tytuł *Na tropie przygody* (1989, *Dobrodružnou stezkou*, tłum. Jan Stachowski) nieznanego w Polsce Ludowej twórcy Františka Alexandra Elstnera, który w Czechosłowacji był popularnym autorem literatury podróżniczej, popularno-edukacyjnej oraz książek dla młodzieży. Zdaniem Sylvy Bartůškové, Elstner wprowadził do literatury podróżniczej nowe motywy, jak opisy licznych wypraw po innych kontynentach — przedstawił je z humorem i pełnym zrozumieniem dla ludzkiej solidarności w trudnych i pełnych przygód sytuacjach. Jednocześnie położył nacisk na rzetelny opis zjawisk geograficznych i przyrodniczych (mapy, wykresy itp.). W swoich tekstach w sposób przystępny objaśniał dzieciom i młodzieży podstawy motoryzacji i tajniki biwakowania²². W recepcji literatury czeskiej dla dzieci i młodzieży rok 1989 nie stanowił jeszcze większego przełomu. Tylko katowicka oficyna wydawnicza „Śląsk” zdecydowała się na druk dzieła autora nowego dla polskiego czytelnika. Publikacje braci Čapków nie wiązały się natomiast z ryzykiem finansowym. Teksty obu autorów znalazły się już wcześniej w planach wydawniczych oficjalnych polskich wydawnictw. Podobnie jak w przypadku innych państw postkomunistycznych charakterystyczną cechą polskiego rynku wydawniczego tej dekady było jego ogromne rozdrobnienie. W nowej sytuacji gospodarczej gwałtownie wzrosła liczba działających wydawnictw. Pojawiło się mnóstwo nowych, często krótko istniejących oficyn prywatnych, których działanie ukierunkowane było wyłącznie na zysk ekonomiczny.

21 J. Goszczyńska, 2020: *Przekłady literatury czeskiej w Polsce od roku 1989*. W: J. Goszczyńska, J. Kubiček, T. Kubiček, red.: *Česká literatura v polských překladech (1989—2020) / Literatura česka v tłumaczeniach polskich (1989—2020)*..., s. 43.

22 Zob. S. Bartůšková, [online]: *Slovník české literatury po roce 1945*. Dostępne w Internecie: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=688> [dostęp: 15.08.2021].

W ostatnich latach postać wydawcy przekładów znalazła się w polu zainteresowania socjologów, takich jak: Pierre Bourdieu, Gisèle Sapiro czy Johan Heilbron, których uwaga skupiła się na przekładowej produkcji wydawniczej. Teorie wykorzystywane w przekładoznawstwie umożliwiają osadzenie w nich wydawców przekładów i analizowanie ich działalności z różnych punktów widzenia²³. Zdaniem Natalii Paprockiej, „wydawcę przekładów dla dzieci i młodzieży można usytuować w literaturoznawczym modelu komunikacji literackiej dla dzieci i młodzieży Hansa-Heino Ewersa”²⁴, co pozwala na podkreślenie sprawczej mocy wydawców przekładów, polegającej na możliwości przeorientowania publikowanych utworów i skierowania ich do innego adresata niż pierwotnie zamierzony. Wykorzystanie tych narzędzi w celu analizy propozycji przekładów czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce pozwoli dostrzec w nich pewną logikę w perspektywie diachronicznej, z jednoczesnym zwróceniem uwagi na poszczególne pozycje książkowe.

W latach 90. sytuacja stopniowo zmieniała się i literatura czeska dla dzieci i młodzieży zaczęła cieszyć się większym zainteresowaniem polskich wydawców, tłumaczy i czytelników. Oprócz Daszeńki Čapka i bohaterów wykreowanych przez Václava Čtvrtka (Rumcajs, Cypisek, Makowa Panienska, Żwirek i Muchomorek) pojawiły się kolejne popularne w Polsce postaci z czeskich bajek dla dzieci, jak Krecik Zdeňka Milera czy mrówka Ferdek Kryštofa Matouša. Przygody Krecika zostały spopularyzowane w Polsce dzięki znanemu czechosłowackiemu serialowi animowanemu. Pierwszy film opowiadający o tym, jak Krecik dostał nowe spodenki, powstał w 1957 roku. Drugi — *Krecik i autko* (1963) —

23 Teoria pola literackiego Bourdieu umożliwia spojrzenie na przekłady jako na narzędzia, którymi posługują się wydawcy. Wymienić jeszcze warto teorię aktora-sieci Brunona Latoura, w której przekład jest efektem współdziałania wielu aktorów, a ich wzajemne relacje wpływają na jego kształt, oraz teorię repertuaru kulturowego Itamara Evena-Zohara. Dzięki tej ostatniej można postrzegać wydawców przekładów jako potencjalnych lub rzeczywistych *idea-makers*, próbujących zmieniać lub faktycznie zmieniających dostępny w kulturze docelowej repertuar. Zob. P. Bourdieu, 2001: *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. A. Zawadzki, tłum. Kraków, Universitas; B. Latour, 2010: *Splatając na nowo to, co społeczne. Wprowadzenie do teorii aktora-sieci*. A. Derra, K. Abriszewski, tłum. Kraków, Universitas; I. Even-Zohar, 2009: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. M. Heydel, tłum. W: M. Heydel, P. Bukowski, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 197—203.

24 Do repertuaru literatury dla dzieci i młodzieży w kulturze docelowej trafiają zatem zasadniczo te przeznaczone w kulturze oryginału dla młodych i dla dorosłych odbiorców utwory, które wydawcy przekładów wyselekcjonują i przeznaczają dla tej grupy czytelniczej w kulturze przekładu. Zob. N. Paprocka, 2018: *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich strategie (1918—2014)*. Kraków, Universitas, s. 62.

dał początek serii, której kolejne części nadal powstają (serial liczy pięćdziesiąt jeden odcinków). Tekst do kilku książeczek (np. *Krecik i spodenki*, *Krecik i samochód*) napisał czeski pisarz Eduard Petiška, do wielu innych natomiast Hana Doskočilová. Książki wspomnianych autorów w atrakcyjnej szacie graficznej prezentuje polskim odbiorcom prężne warszawskie wydawnictwo Grafag, które funkcjonuje na rynku wydawniczym nieprzerwanie od 1990 roku. Joanna Goszczyńska podkreśla, że wydawnictwo to

wyczuło dobrą koniunkturę [...] i nie ustaje w wydawaniu zarówno „nowych Krecików”, jak i wznowień — rokrocznie, do roku 2002, wychodzą po dwie pozycje. Publikuje też kolejne przygody mrówki Ferdka w przekładzie Marii Marjańskiej-Czernik, osiągając absolutnie dominującą pozycję na rynku wydawniczym²⁵.

W latach 1990—2000 stopniowo wzrastała liczba przekładanych pozycji. Prawdopodobnie wiązało się to z powstaniem nowych, często małych prywatnych wydawnictw zorientowanych na wydawanie literatury dla dzieci i młodzieży (np. Podsjedlik-Raniowski i Spółka, później Publicat). W tym czasie opublikowano w Polsce trzydzieści dziewięć przekładów literatury czeskiej skierowanej do dzieci i młodzieży. Zdecydowanie większe zainteresowanie czeską literaturą dla młodych odbiorców przypada dopiero na koniec lat 90. XX wieku, między 1990 a 1997 rokiem ukazywały się bowiem zaledwie jedna bądź dwie pozycje rocznie. Skromna liczba przekładów w tamtym okresie i przypadkowe ich wybory świadczą o braku stabilizacji na rynku wydawniczym, który funkcjonował w warunkach niepewności finansowej. Wydawcy zazwyczaj nie mieli dalekosiężnych planów ani założeń merytorycznych czy artystycznych. Chętnie sięgano po pozycje z klasyki baśniowej, np. Bożeny Němcovej *Baśnie czeskich dzieci* (1990, *Pohádky českých dětí. Kytická národních pohádek*, tłum. Halina Asmann), Miloša Macourka *Bajki* (1991, *Pohádky*, tłum. Herman Grzeszczyk, Andrzej Kulikowski), Miloša Malego *Baśnie bałtyckie* (1992, tłum. Zofia Tarajło), *Baśnie z tysiąca i jednej nocy* pod redakcją Alexandra Halvoníka (1993, *Pohádky z Tisíce a jedné noci*, tłum. Lucyna Vaseckova) czy Leo Pavláta *Osiem światel: żydowskie legendy, baśnie i bajki* (1994, *Osm světél: židovské příběhy a pohádky*, tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski). Drukiem ukazała się popularnonaukowa książka dla nastolatków autorstwa Mirosława Plzáka *Dorosłym wstęp wzbroniony* (1993, *Dospělým vstup zakázán*, tłum. Tadeusz Siemek) — o przyjaźni, zauroczeniu i miłości. Dobrze znane były też cechujące się żywą kolorystyką książki obrazkowe dla najmłodszych, jak chociażby Mirosławy Woźnej i Jiřiny Lockerovej *Małe zwierzęta* (1995). Należy zaznaczyć, że wśród

25 J. Goszczyńska, 2020: *Przekłady literatury czeskiej w Polsce od roku 1989...*, s. 67.

opublikowanych przekładów, oprócz reprezentującej XIX-wieczną klasykę Bożeny Němcovej, znalazły się utwory nowych autorów: Miloša Macourka, Zdeňka Milera, Miloša Malego czy Miroslava Plzáka. W 1997 roku polskie wydawnictwa wprowadziły na rynek łącznie dziesięć publikacji. Do znanych już autorów, jak: Karel Čapek, Václav Čtvrtek, Zdeněk Miler, dołączyli Mirko Hanák i Ljuba Štíplová. W druku ukazały się dwie pozycje autorstwa Karela Čapka: *Daszeňka czyli Żywoć szczeniaka* (1997, *Dášeňka čili život štěněte*, tłum. Jadwiga Bułakowska), *Wielka bajka kocia* (1997, *Velka kočiči pohádka*, tłum. Jitka Kisielewska), cztery wydania Václava Čtvrtka: *Cypisek* (1997, *Cipísek*, tłum. Hanna Kostyrko), *Makowa panienka* (1997, *Maková panenka*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Opowieści z mchu i paproci o Żwirku i Muchomorku* (1997, *Pohádky z mechu a kapradí*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Rumcajs* (1997, *Rumcajs*, tłum. Hanna Kostyrko), trzy teksty Zdeňka Milera: *Krecik i samochodzik* (1997, *Krtek a autíčko*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Krecik w mieście* (1997, *Krtek ve městě*, tłum. Leon Kuciński), *Dzień krecika* (1997, *Krtekův den*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski) oraz publikacja Mirko Hanáka i Ljuby Štíplovej *Co sobie zwierzęta opowiadają w nocy* (1997, *Co si zvířata povídají v noci*, tłum. Leon Kuciński). W 1999 roku liczba przełożonych publikacji literatury czeskiej dla młodych czytelników sięgnęła rekordowych trzynastu tytułów ogłoszonych drukiem. Wydawcy postawili na znanych i niezawodnych autorów: Zdeňka Milera (6 wydań), Kryštofa Matouša (2 wydania), oraz twórców nowych, jak: Zuzana Vorlíčková (1 wydanie), Anna Janyšková (1 wydanie), Jiřina Lockerová (2 wydania) czy Stanisław Firszt (1 wydanie).

Zdaniem Grzegorza Leszczyńskiego, w 2000 roku doszło do ukształtowania atrakcyjnej, bardziej rozbudowanej oferty edytorskiej na polskim rynku²⁶. W latach 2001—2010 udostępniono drukiem trzydzieści dziewięć pozycji z literatury czeskiej skierowanych do najmłodszych odbiorców. W samym tylko 2008 roku było to dziesięć publikacji. Natomiast w ostatnim dziesięcioleciu liczba tłumaczonych tekstów sięgnęła do czterdziestu ośmiu tytułów. Z jednej strony stopniowo umacnia się na naszym rynku księgarskim pozycja renomowanych czeskich pisarzy, takich jak: Václav Čtvrtek, Zdeněk Miler czy Jan Werich, a z drugiej — powoli rozszerza się grono prezentowanych autorów. Łącznie od 1989 roku w Polsce ukazało się sto dwadzieścia osiem przekładów literatury czeskiej dla dzieci i młodzieży, co stanowi czternaście procent prezentowanej u nas literatury południowych sąsiadów. W omawianym przedziale czasowym, czyli od 1989 do 2020 roku, całość produkcji wyniosła ponad dziewięćset pozycji książkowych czeskich autorów w tłumaczeniu na język

26 Zob. G. Leszczyński, 2007: *Literatura dla młodych odbiorców 1990—2006*. „Guliwer”, nr 1, s. 33—36.

polski. W ciągu ostatnich trzydziestu lat co roku ukazywało się na naszym rynku wydawniczym średnio trzydzieści książek z literatury czeskiej. Należy podkreślić, że

trudno jest w tym okresie lat 1989—2019 wyodrębnić jakieś węższe ogniwa czasowe, wyznaczyć cezury powiązane z ogólną sytuacją społeczno-polityczną, która — czy tego chcemy, czy nie — zawsze wpływa na mechanizmy kultury. [...] W ostatnim okresie można jedynie próbować wyznaczyć cezurę w połowie pierwszej dekady dwudziestego pierwszego wieku, kiedy zaczynają powstawać prywatne wydawnictwa zorientowane na wydawanie czeskiej literatury²⁷.

Aktywność poszczególnych wydawców polskich przekładów czeskiej literatury dla młodych czytelników w latach 1989—2020 rozkładała się następująco: Grafag (41 wydań), Afera (6 wydań), Wydawnictwo Dwie Siostry (6 wydań), Wydawnictwo Bajka (5 wydań), Bellona (5 wydań), Stara Szkoła (5 wydań), Entliczek (4 wydania), Egmont Polska (3 wydania), Świat Książki (3 wydania), Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk-Inwestycje (3 wydania), Harbor Point Media Rodzina (3 wydania), Arkady (2 wydania), Stentor Wydawnictwo Piotra Marciszuka (2 wydania), Wydawnictwo Salwator (2 wydania), Podsiadlik-Raniowski i Spółka (2 wydania), Elipsa (2 wydania), Wydawnictwo Alfa (1 wydanie), Nasza Księgarnia (1 wydanie), Śląsk (1 wydanie), Pojezierze (1 wydanie), Polski Związek Niewidomych (1 wydanie), C&S (1 wydanie), Krajowa Agencja Wydawnicza (1 wydanie), Wydawnictwo Dolnośląskie (1 wydanie), Gemini Poland (1 wydanie), Wiedza Powszechna (1 wydanie), Philip Wilson (1 wydanie), Agare (1 wydanie), Muzeum Okręgowe Jelenia Góra (1 wydanie), Olza (1 wydanie), Hubert (1 wydanie), Muzeum Karkonoskie (1 wydanie), Polityka Spółdzielnia Pracy (1 wydanie), Wydawnictwo Wilga (1 wydanie), Wydawnictwo Bis (1 wydanie), Wydawnictwo Pro (1 wydanie), IPLWMW Andrzej Kędzierski (1 wydanie), Agora (1 wydanie), Svojtka&Co. (1 wydanie), Wydawnictwo Naukowe PWN (1 wydanie), M. Budkowska (1 wydanie), Wydawnictwo Arkady (1 wydanie), Czuły Barbarzyńca Press (1 wydanie), Wydawnictwo Naukowe UAM (1 wydanie), Prószyński i S-ka — Prószyński Media (1 wydanie), Bor (1 wydanie), Magalhaes-Cano (1 wydanie) oraz Albatros (1 wydanie). W okresie od 1989 roku przekłady literatury czeskiej dla młodych czytelników opublikowało czterdzieści osiem różnych wydawnictw, dzieląc stosunkowo po równo udziały w niewielkiej nadal działalności w tej dziedzinie. Struktura produkcji czeskiej książki cechuje się dużym rozdrobnieniem między stosunkowo licznymi wydawcami, z których tylko jeden ma znaczącą przewagę nad pozostałymi, a mianowicie wydawnictwo Grafag z liczbą czterdziestu jeden

27 J. Goszczyńska, 2020: *Przekłady literatury czeskiej w Polsce od roku 1989...*, s. 45.

wydań. Na drugim miejscu usytuowało się Wydawnictwo Dwie Siostry oraz Afera, które udostępniły sześć pozycji polskich przekładów czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży, a na trzecim — Wydawnictwo Bajka, Bellona i Stara Szkoła z pięcioma wydaniem.

Polskie firmy wydawnicze najczęściej sięgały po teksty Zdeňka Milera (25 wydań), któremu przysługuje tytuł najpopularniejszego czeskiego pisarza dla dzieci i młodzieży. Daleko za nim sytuuje się Václav Čtvrtek (5 wydań), którego popularność wśród wydawców wyraźnie maleje. W gronie autorów mających od trzech do pięciu wydań znajduje się jedenastu twórców: Karel Čapek (3), Václav Čtvrtek (5), Kryštof Matouš (3), Martina Drijverová (3), Adolf Dudek (5), Jana Eislerová (4), Miroslav Šašek (3), Pavel Šrut (3), Ilka Pacovská (3), Vojtěch Kubašta (3), Zdeněk Svěrák (3) oraz Ivona Březinová (4). Stanowią grupę bardzo niejednorodną zarówno generacyjnie, jak i ze względu na formę wypowiedzi, autorów adaptacji klasycznych bajek oraz autorów warstwy tekstowej książek obrazkowych. Wynika to ze specyfiki najnowszej literatury dla młodych odbiorców, którą tworzą książki różnego rodzaju. Pięciu wydań doczekał się Adolf Dudek (ur. 1964), bardzo popularny w Czechach autor średniego pokolenia. W Polsce ukazały się następujące jego pozycje: *Mknie karetka na sygnale* (2008, *Kam jede sanitka*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Gdy służyłem...* (2008, *Když jsem já sloužil*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Wiem, jak mówią zwierzęta* (2008, *Vím, jak mluví zvířátka*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski), *Zwierzęta wokół nas* (2005, *Zvířátka okolo nás*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski) oraz *Bajki dla małych dzieci* (2006, *Pohádky pro malé děti*, tłum. Andrzej Czcibor-Piotrowski). W Czechach sprzedano ponad trzy miliony książek z jego ilustracjami. W sumie zilustrował około stu trzydziestu publikacji. Do grona autorów średniego pokolenia należy też Ivona Březinová (ur. 1964), która w swojej twórczości porusza tematy tabu, takie jak: nieuleczalne choroby, inność w społeczeństwie czy zaburzenia psychiczne. Jej prace były wielokrotnie nagradzane i przekładane na języki obce. W Polsce ukazały się cztery teksty tej autorki: *Mam na imię Alicja. Jestem narkomanką* (2019, *Jmenuji se Alice. Jsem narkomanka*, tłum. Mirosław Śmigieński), *Krzycz po cichu, braciszku* (2018, *Řvi potichu, brácho*, tłum. Mirosław Śmigieński), *Chłopiec i pies* (2017, *Kluk a pes*, tłum. Maria Marjańska-Czernik) oraz *Cukierek dla dziadka Tadka* (2008, *Lentilka pro dědu Edu*, tłum. Maria Marjańska-Czernik). Pokolenie autorów urodzonych podczas II wojny światowej reprezentuje Jana Eislerová (ur. 1942), która w swojej pracy zajmuje się głównie popularyzacją klasyki literatury dla dzieci i młodzieży. Jej próby adaptacji tekstów klasycznych zaowocowały różnego rodzaju przeróbkami, np.: *Legend staroczeskich Aloisa Jiráská*, *Podróży Guliwera* Jonathana Swifta, *Robinsona Crusoe* Daniela Defoe czy *Przygód Tomka Sawyera* Marka Twaina. Píše także podręczniki dla dzieci

z zakresu języka czeskiego. Do kręgu autorów pokolenia wojennego należy również Pavel Šrut (ur. 1940), znany i ceniony poeta, tłumacz, felietonista, autor tekstów piosenek i literatury dla dzieci. Już od lat 60. pisał dla najmłodszych. Twórca w latach 2004 i 2005 otrzymał nagrodę Złatá stuha w kategorii najlepszy autor literatury dziecięcej.

Od 1992 roku wyróżnienie to jest przyznawane dla najlepszego autora, tłumacza i ilustratora literatury dziecięcej i młodzieżowej w Czechach. Nagrodę przyznaje Klub autorů dětské knihy przy Obci českých spisovatelů, Klub ilustrátorů, Obec překladatelů i Česká sekce IBBY²⁸. Obecnie to jedyna nagroda w Republice Czeskiej dedykowana wyłącznie autorom literatury dla dzieci i młodzieży²⁹. Publikacje do tej nagrody są starannie selekcjonowane przez wymagający zespół jurorów. Złatá stuha jest zatem gwarantem wysokiej jakości książek dla dzieci.

W Polsce teksty Pavla Šruta wydaje wrocławska Afera w serii Czeska Bajka. W tym cyklu ukazało się sześć pozycji czeskich autorów literatury dla dzieci i młodzieży. Wśród nich znalazły się teksty młodej autorki Petry Soukupovej *Bercik i niuniuch* (2015, *Bertík a čmuchaadlo*, tłum. Julia Różewicz), Pavla Šruta *Niedoparki* (2012, *Lichožrouti*, tłum. Julia Różewicz), *Niedoparki powracają* (2014, *Lichožrouti se vracěj*, tłum. Julia Różewicz), *Niedoparki na zawsze* (2016, *Lichožrouti navždy*, tłum. Julia Różewicz), Ivy Procházkovej *Pyszna środa* (2018, *Středa nám chutná*, tłum. Julia Różewicz) oraz Vojtěcha Matochy *Truchlin* (2020, *Prašina*, tłum. Anna Radwan-Żbikowska). Wszyscy autorzy Afery byli nominowani parokrotnie do nagrody Złatá stuha.

Do generacji twórców urodzonych w latach 50. należą bibliotekarka Ilka Pacovská (ur. 1954), która jest autorką wielotomowej serii *Siódmy zmysł*, oraz Martina Drijverová (ur. 1951), autorka ponad trzydziestu pozycji dla dzieci.

Przedstawicielem starszego pokolenia jest także Karel Čapek (ur. 1890), autor znanej powieści dla dzieci *Daszeńka, czyli Żywot szczeniaka*, opowiadającej o przygodach psa foksteriera; Miroslav Šašek (ur. 1916), malarz oraz autor serii książek dla dzieci o miastach świata, która przyniosła mu międzynarodową sławę; ilustrator Vojtěch Kubašta (ur. 1914), uznawany za jednego z najwybitniejszych twórców przestrzennych rozkładanek; autor dobranocek Václav Čtvrtek (ur. 1911, właśc. Václav Cafourek), którego bajki osiągnęły sukces dzięki

28 IBBY (International Board on Books for Young People) — jest międzynarodową organizacją non-profit, zajmującą się promocją literatury dziecięcej i młodzieżowej. Została założona w Zurychu w 1953 roku. Obecnie składa się z siedemdziesięciu sekcji działających w różnych państwach na świecie. Zob. Z. Ożóg-Winiarska, 2009: *IBBY. Nagrody za twórczość dla dzieci i młodzieży*. W: K. Heska-Kwaśniewicz, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*..., s. 72—98.

29 Informacje na temat tego wyróżnienia znajdują się na stronie internetowej nagrody Złatá stuha: <http://www.zlatastuha.cz/cs/> [dostęp: 15.08.2021].

współpracy autora z telewizją i powstaniu na ich podstawie filmów animowanych³⁰; Kryštof Matouš (ur. 1930, właśc. Zdeněk Karel Slabý) znany z jego wyjątkowego cyklu kreskówek *Kocour Vavřinec a jeho přátelé* (stworzony we współpracy z Dagmar Lhotovou i artystką Věrou Faltovou) oraz Zdeněk Svěrák (ur. 1936), ceniony w Czechach aktor, komik i scenarzysta. Dzieła Svěráka popularyzuje w naszym kraju Wydawnictwo Dwie Siostry, które od 2006 roku wydaje książki dla dzieci i młodzieży. W Bolonii w 2018 roku podczas największych targów książki dziecięcej na świecie — Bologna Children's Book Fair — Wydawnictwo Dwie Siostry ogłoszone zostało najlepszym europejskim wydawcą dziecięcym roku. Do chwili obecnej jego nakładem wyszły następujące pozycje autorstwa Svěráka: *Ucieszki Cieszka* (2013, *Radovanovy radovánky: jak se Radovan naučil hvízdát a další příhody*, tłum. Dorota Dobrew), *Nowe ucieszki Cieszka* (2017, *Jak vyžrát na motýly a další příhody*, tłum. Dorota Dobrew) oraz *Tato, ta ci się udała* (2019, *Tatínku, ta se tí povedla*, tłum. Anna Rey). Dwa tomy opowiadań o przygodach najbardziej pogodnego chłopca na świecie przetłumaczyła Dorota Dobrew, a zilustrowała Ewa Stiasny, która jest także graficzką, wydawcą i współzałożycielką Wydawnictwa Dwie Siostry. Podczas Targów Książki w Warszawie w 2021 roku wybitna i doświadczona tłumaczka Dorota Dobrew otrzymała prestiżową nagrodę Premia Bohemica, przyznawaną dla zagranicznego bohemy lub tłumacza, który w swoim kraju ma wyjątkowe zasługi w upowszechnianiu czeskiej literatury. Na jej dorobek tłumaczeniowy składa się ponad trzydzieści znakomitych książek i publikacji, w tym poetów klasycznych: Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Jana Zahradníčka, twórców undergroundu: Petra Placáka, Ivana Martina Jirousa, Egona Bondego, jak również poetów współczesnych: Petra Hruški, Petra Borkovca czy Jaromíra Typlta. Dzięki jej tłumaczeniom polscy czytelnicy poznali m.in. utwory Antonína Bajaji, Emila Hakla (właśc. Jan Beneš), Jiříego Hájička, Tomáša Zmeškala, w tym także literaturę dla dzieci.

Z analizy zestawienia bibliograficznego wynika, że oficyny wydawnicze, które powstawały w latach 90., nie były zainteresowane gromadzeniem kapitału symbolicznego. Dopiero u progu nowego milenium w polityce wydawniczej polskich wydawnictw czynnik artystyczny zaczął przeważać nad politycznym i ekonomicznym³¹. W przypadku literatury czeskiej za selekcję utworów do tłumaczenia odpowiadają zazwyczaj wydawcy przekładów, natomiast dobór

30 Bajka o Rumcajsie była inspiracją do powstania festiwalu bajek, który odbywa się w Jiczynie na początku września (od 1990 roku). Festiwal zaczyna się korowodem masek we wtorek, a kończy w sobotę pokazem sztucznych ogni. Zdaniem Aliny Zielińskiej, w Polsce Rumcajs jest już nieco zapomnianą postacią. Zob. A. Zielińska, 2013: *W odwiedzinach u Rumcajsa*. „Guliwer”, nr 1, s. 66–68.

31 Zob. G. Jankowicz et al., 2014: *Literatura polska po 1989 roku w świetle teorii Pierre'a Bourdieu. Raport z badań*. Kraków, Korporacja Ha!art.

rozwiązań tekstowych (podporządkowanych strategiom tłumaczeniowym) pozostaje w gestii autorów przekładu. Stopniowo poszerza się grono tłumaczy, pełniących funkcje twórców przekładu-produktu i uczestników procesu przekładu, których wybory translatorskie wraz z wyborami wydawców przekładów wpłynęły na kształt dostępnej w Polsce czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży³². Obok takich tłumaczy starszego pokolenia, jak: Jadwiga Bułakowska, Andrzej Witwicki, Hanna Kostyrko, Cecylia Dmochowska, Zbigniew Foniok (pionier ruchu wydawniczego w Polsce przemian demokratycznych po 1989 roku, twórca, dyrektor i prezes Wydawnictwa Amber), Tadeusz Siemek, Maria Marjańska-Czernik (tłumaczka, publicystka, redaktorka, wieloletnia współpracowniczka Naszej Księgarni, wydawca dwumiesięcznika o książce dla dzieci i młodzieży „Guliwer”, prezes Stowarzyszenia Przyjaciół Książki dla Młodych — Polskiej Sekcji IBBY), Andrzej Czycibor-Piotrowski, Halina Asmann, Antoni Kroh czy Andrzej Babuchowski, w propagowanie literatury czeskiej dla dzieci i młodzieży w latach 90. włączyli się kolejni tłumacze, wśród nich: Jan Stachowski (w 2019 roku wyróżniony czeską nagrodą Jiříego Theinera przyznawaną za zasługi na polu promocji literatury czeskiej za granicą), Leszek Engelking (w 2003 roku uhonorowany czeską nagrodą Premia Bohemica dla zagranicznego bohemy za dorobek translatorski i popularyzowanie literatury czeskiej za granicą, a w 2018 roku — Nagrodą „Literatury na Świecie” w kategorii Mamut za całokształt działalności translatorskiej), Zofia Tarajło-Lipowska, Joanna Figlewska, Barbara Janowska-Michnowska, Leon Kuciński, Zbigniew Romankiewicz, Anna Dorota Kamińska, Urszula Janus, Mirosław Śmigielski, Martyna Lemańczyk, Lenka Vitová, Dorota Dobrew, Małgorzata Strzałkowska, Andrzej Magała, Marta Bręgiel-Pant oraz Julia Różewicz. Niestety obraz czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży, który mogli sobie stworzyć polscy odbiorcy w ostatnich latach, w dużej mierze był niepełny i zniekształcony na skutek dość przypadkowych wyborów wydawców i tłumaczy.

Podsumowanie

Zrekonstruowanie procesu recepcji literackiej i wydawniczej nie było zadaniem łatwym. Należało w pierwszej kolejności określić jej rozmiary oraz wskazać utwory z literatury czeskiej, które trafiły do rąk polskiego odbiorcy. Przeprowadzone badanie bibliograficzne pozwoliło ustalić chronologię wydawniczą

32 Zob. M. Rychlewski, 2013: *Książka jako towar, książka jako znak. Studia z socjologii literatury*. Gdańsk, Wydawnictwo Naukowe Katedra.

przekładów z literatury czeskiej i ukazać rozmiar produkcji w poszczególnych dziesięcioleciach po 1989 roku. Zakres i charakter importu z Czech w dziedzinie literatury dla dzieci i młodzieży zależał w dużej mierze od wyborów polskich wydawców i tłumaczy. Z przedstawionej analizy wynika, że rzadko wykorzystywali oni tę literaturę do realizacji celów długoterminowych i gromadzenia kapitału symbolicznego. W okresie Polski Ludowej polityka wydawnicza podlegała ideologii i wzajemnej wymianie repertuaru literackiego. W latach 90. XX wieku służyła realizacji celów krótkoterminowych (zysk wydawniczy). W tym okresie wydawcy przekładów niezbyt chętnie stawiali na czeskie nowości, a jeśli je wybierali, to nie były to utwory wyznaczające trendy. Na ten czas przypadają bowiem oprócz konstytuowania się wolnego rynku książki w Czechach także zmiany w sferze polityki wydawniczej, powiązane z wkraczaniem na czeską scenę literacką nowych oficyn wydawniczych, możliwość szerszej konfrontacji z dokonaniem zagranicznymi w tym zakresie, a przede wszystkim różnicowanie się kompetencji czytelniczych dziecięcej publiczności czytającej. W rezultacie już w latach 90. XX wieku obserwuje się w Czechach wzbogacanie oferty gatunkowej we współczesnej literaturze dla dzieci, zacieranie się kultywowanych przez tradycję granic gatunkowych. Dopiero na początku XXI wieku pojawili się wydawcy polscy, którzy czeską książkę dla dzieci i młodzieży zaczęli traktować jako formę sztuki i za jej pomocą dążyli do zwiększenia kapitału symbolicznego (m.in. Wydawnictwo Dwie Siostry, Afera, Stara Szkoła). W okresie 1989—2020 do przekładów z czeskiej literatury dla dzieci i młodzieży podchodzono inaczej niż do translacji dla odbiorcy dorosłego, które znalazły się w czołówce przekładów z literatur słowiańskich³³. Sytuację czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej należałoby zmienić poprzez systematyczne dokonywanie nowych tłumaczeń wartościowych książek czeskich przeznaczonych specjalnie dla młodego czytelnika, a nieznanych dotąd polskiemu odbiorcy młodzieżowemu i dziecięcemu. Mogłyby to być publikacje nagradzane coroczną nagrodą Złotą stuhą przyznawaną twórcom najlepszych książek dla dzieci i młodzieży wydawanych w języku czeskim. Aby poprawić dotychczasowy stan rzeczy, należałoby zainteresować tą literaturą wydawnictwa i stosowne instytucje w Czechach i Polsce, rzadko bowiem stawała się ona aktywnym elementem literackiego polisystemu docelowego³⁴. Tymczasem perspektywy pozytywnych zmian w zakresie książki dla dzieci i młodzieży łączą się ściśle z instytucjami wspierającymi jej obieg.

33 Zob. I. Socha, 2002: *Polskie przekłady dla dzieci i młodzieży w latach 90. ...*, s. 205—215.

34 Zob. I. Even-Zohar, 2009: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim...*

Aneks

Bibliografia przekładów czeskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Polsce po 1989 roku

Publikacje książkowe

1989

Čapek Josef: *Povídání o pejskovi a kočičce, jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech / Opowieści o piesku i kotce jak razem gospodarzyli i jeszcze o różnych innych rzeczach*. Tłum. Zbigniew Foniok. Warszawa, Wydawnictwo Alfa.

Čapek Karel: *Dášeňka čili život štěněte / Daszeńka czyli Żywot szczeniaka*. Tłum. Jadwiga Bułakowska. Warszawa, Nasza Księgarnia.

Elstner František Alexander: *Dobrodružnou stezkou / Na tropie przygody*. Tłum. Jan Stachowski. Katowice, Śląsk.

1990

Němcová Božena: *Pohádky českých dětí. Kyticka národních pohádek / Baśnie czeskich dzieci*. Tłum. Halina Asmann. Olsztyn, Pojezierze.

Rudolf Stanisław: *Ententyńy / Niebieskie migdały*. Tłum. Hanna Kostyrko. Warszawa, Polski Związek Niewidomych.

1991

Běhounek František: *V zajeti Matabelou / W niewoli u Matabelów*. Tłum. Jadwiga Bułakowska. Warszawa, C&S.

Macourek Miloš: *Pohádky / Bajki*. Tłum. Herman Grzeszczyk, Andrzej Kulikowski. Gdańsk, Krajowa Agencja Wydawnicza.

1992

Malý Miloš: *Baśnie bałtyckie*. Tłum. Zofia Tarajło. Wrocław, Wydawnictwo Dolnośląskie.

1993

Halvoník Alexander, red.: *Pohádky z Tisíce a jedné noci / Baśnie z tysiąca i jednej nocy*. Tłum. Lucyna Vaseckova. Bielsko-Biała, Gemini Poland.

Plzák Miroslav: *Dospělým vstup zakázán / Dorosłym wstęp wzbroniony*. Tłum. Tadeusz Siemek. Warszawa, Wiedza Powszechna.

1994

Pavlát Leo: *Osm světél: židovské příběhy a pohádky / Osiem światel: żydowskie legendy, baśnie i bajki*. Tłum. Andrzej Czycior-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

1995

Woźna Mirosława, Lockerová Jiřina: *Male zwierzęta*. Poznań, Podsiadlik-Raniowski i Spółka.

1996

Miler Zdeněk: *Jak krtek ke kalhotkám přišel / Jak krecik zdobył spodniki*. Tłum. Andrzej Czycior-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

1997

Čapek Karel: *Dášeňka čili život štěněte / Daszeňka czyli Żywołt szczeniaka*. Tłum. Jadwiga Bułakowska. Warszawa, Grafag.

Čapek Karel: *Velka kočiči pohádka / Wielka bajka kocia*. Tłum. Jitka Kisielewska. Warszawa, Philip Wilson.

Čtvrtek Václav: *Cipisek / Cypisek*. Tłum. Hanna Kostyrko. Warszawa, Grafag.

Čtvrtek Václav: *Maková panenka / Makowa panienka*. Tłum. Andrzej Czycior-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Čtvrtek Václav: *Pohádky z mechu a kapradí / Opowieści z mchu i paproci o Źwirku i Muchomorku*. Tłum. Andrzej Czycior-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Čtvrtek Václav: *Rumcajs / Rumcajs*. Tłum. Hanna Kostyrko. Warszawa, Grafag.

Hanák Mirko, Štíplová Ljuba: *Co si zvířata povídají v noci / Co sobie zwierzęta opowiadają w nocy*. Tłum. Leon Kuciński. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek a autičko / Krecik i samochodzik*. Tłum. Andrzej Czycior-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek ve městě / Krecik w mieście*. Tłum. Leon Kuciński. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtkův den / Dzień krecika*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

1998

Hrubín František: *Kuřátko a obilí / Zbłąkane kurczątka*. Tłum. Leon Kuciński. Warszawa, Grafag.

Matouš Kryštof: *Ferda a koník Chuchlík / Ferdek i konik Chochlik*. Tłum. Maria Marjańska-Czernik. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk, Doskočilová Hana: *Krtek a orel / Krecik i orzeł*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk, Doskočilová Hana: *Krtek a zelená hvězda / Krecik i zielona gwiazda*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk, Doskočilová Hana: *Krtek v zimě / Krecik w zimie*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Ondrušková Ivona: *Maminko, co je to? / Mamusiu, co to jest?* Tłum. Franciszek Bałon. Český Těšín, Agave.

1999

Firszt Stanisław, red.: *Legends o „Duchu Gór”*. Tłum. Andrzej Paczos. Jelenia Góra, Muzeum Okręgowe.

Janyšková Anna: *Ja, czarodziej*. Tłum. Jan Stachowski. Český Těšín, Olza.

Lockerová Jiřina: *Moje první knížka o číslech / Moja pierwsza książka o liczbach*. Warszawa, Elipsa.

Lockerová Jiřina: *Powiedz, co to jest*. Poznań, Podosiedlik-Raniowski i Spółka.

Matouš Kryštof: *Ferda a návštěvníci z neznámé planety / Ferdek i kosmici*. Tłum. Maria Marjańska-Czernik. Warszawa, Grafag.

Matouš Kryštof: *Ferda mezi otrokáři / Ferdek wśród rabusiów*. Tłum. Maria Marjańska-Czernik. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Jak krtek ke kalhotkám přišel / Jak Krecik sprawił sobie spodenki*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Jak krtek uzdravil myšku / Jak krecik uzdrowił myszkę*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Jak krtek uzdravil myšku / Krecik pomaga myszce*. Tłum. Barbara Janowska-Michnowska. Warszawa, Egmont Polska.

Miler Zdeněk: *Krtek a autíčko / Krecik i samochodzik*. Tłum. Andrzej Cz c i -
bor - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek a medvědi / Krecik i niedźwiedzia rodzina*. Tłum. Barbara
Janowska - Michnowska. Warszawa, Egmont Polska.

Miler Zdeněk: *Krtek a zajíček / Krecik ratuje zajaczkę*. Tłum. Barbara
Janowska - Michnowska. Warszawa, Egmont Polska.

Vorlíčková Zuzana: *Moje první knížka o barvách / Moja pierwsza książka
o kolorach*. Warszawa, Elipsa.

2000

Miler Zdeněk: *Krtek a raketa / Krecik i rakieta*. Tłum. Andrzej Cz c i b o r -
Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek a zelená hvězda / Krecik i zielona gwiazda*. Tłum. Andrzej
Cz c i b o r - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek ve městě / Krecik w mieście*. Tłum. Leon K u c i ń s k i.
Warszawa, Grafag.

2001

Drijverová Martina: *Medvěd Péta a jeho přátelé / Niedźwiedź Piotrek i jego
przyjaciele*. Tłum. Joanna Figlewska. Warszawa, Hubert.

Drijverová Martina: *Veverka Bára a její přátelé / Wiewiórka Klara i jej
przyjaciele*. Tłum. Joanna Figlewska. Warszawa, Świat Książki.

Miler Zdeněk: *Jak krtek ke kalhotám přišel / Jak Krecik sprawił sobie spodenki*.
Tłum. Andrzej Cz c i b o r - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek a autíčko / Krecik i samochodzik*. Tłum. Andrzej Cz c i -
bor - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Munková Alena: *Štaflík a Špagetka / Psi život: Szczudlik i Bagietka*.
Tłum. Hanna K o s t y r k o. Warszawa, Grafag.

2002

Miler Zdeněk: *Krtek a maminka / Krecik i mama zajaczków*. Tłum. Andrzej
Cz c i b o r - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

Miler Zdeněk: *Krtek a parapličko / Krecik i parasol*. Tłum. Andrzej Cz c i -
bor - Piotrowski. Warszawa, Grafag.

2003

- Motlová Milada: *Adam půjde do školy / Adaś pójdzie do szkoły*. Tłum. Joanna Figlewska. Warszawa, Świat Książki.
- Nejkrásnější bajky o lidech / Najpiękniejsze bajki o ludziach. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.
- Nejkrásnější bajky o zvířatech / Najpiękniejsze bajki o zwierzętach. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

2004

- Miler Zdeněk: *Krtek a kamarád / Krecik mój przyjaciel*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.
- Miler Zdeněk: *Krtek a televize / Krecik i telewizja*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.

2005

- Dudek Adolf: *Zvířátka okolo nás / Zwierzęta wokół nas*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag-Harmonijka.
- Kubátová Marie: *Legendy o Karkonoszu i z Karkonoszy*. Tłum. Karina Kurkova. Jelenia Góra, Muzeum Karkonoskie.

2006

- Dudek Adolf: *Pohádky pro malé děti / Bajki dla małych dzieci*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.
- Miler Zdeněk: *Hrajeme si s krtkem / Bawimy się z Krecikiem*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag-Agencja Wydawnicza.
- Miler Zdeněk: *Říkáme si s krtkem / Gawędzimy z Krecikiem*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag-Agencja Wydawnicza.
- Motlová Milada: *Knížka pro Adama a Evu / Adaś i Ewa w szkole*. Tłum. Joanna Figlewska. Warszawa, Świat Książki.

2007

- Kincl Jaromír, Smetana Zdeněk: *Rákosníček a počasí / Wodnik Szuwarek zmienia pogodę*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Ożarów Mazowiecki, Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje.
- Kincl Jaromír, Smetana Zdeněk: *Rákosníček a rybník / Wodnik Szuwarek zaprowadza porządku w Szmaragdowym Oczku*. Tłum. Andrzej Czycibor-

- Piotrowski. Ożarów Mazowiecki, Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje.
- Růžička Oldřich: *Poklad kapitána Williama Kidda / Skarb kapitana Williama Kidda*. Tłum. Joanna Ożdzińska. Warszawa, Stentor Wydawnictwo Piotra Marciszuka.
- Špidlík Tomáš: *Bajky o moudré sově / Bajki o mądrej sowie*. Tłum. Zbigniew Romaniewicz. Kraków, Wydawnictwo Salwator.
- Špidlík Tomáš: *Profesor Ulipispirus a jiné pohádky / Jak profesor Ulipispirus wymyślił język zrozumiały dla wszystkich*. Tłum. Zbigniew Romaniewicz. Kraków, Wydawnictwo Salwator.

2008

- Březinová Ivona: *Lentilka pro dědu Edu / Cukierek dla dziadka Tadka*. Tłum. Maria Marjańska-Czerwik. Warszawa, Wydawnictwo Piotra Marciszuka Stentor.
- Čtvrtek Václav: *Cesty formana Šejtročka / Podróże furmana Szejtroczka*. Tłum. Dorota Kamińska; *O hajném Robotkovi a jelenu Větrníkovi / O gajowym Chrobotku i jeleniu Wietrzniku*. Tłum. Hanna Kostyrko. Warszawa, Polityka Spółdzielnia Pracy.
- Dudek Adolf: *Kam jede sanitka / Mknie karetka na sygnale*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag — Harmonijka.
- Dudek Adolf: *Když jsem já sloužil / Gdy służyłem...* Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag — Agencja Wydawnicza.
- Dudek Adolf: *Vím, jak mluví zvířátka / Wiem, jak mówią zwierzęta*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag — Harmonijka.
- Košková Dagmar, red.: *Zlatá kniha pohádek / Złota księga bajek*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Grafag.
- Miler Zdeněk, Doskočilová Hana: *Krtek a raketa / Krecik i rakieta*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Warszawa, Wydawnictwo Wilga.
- Munková Alena, Munk Jiří: *Štaflík a Špagetka / Drabinek i Makaronka*. Tłum. Andrzej Czycibor-Piotrowski. Ożarów Mazowiecki, Firma Księgarska Jacek i Krzysztof Olesiejuk — Inwestycje.
- Neborová Anna: *Oskar a Mimi / Oskar i Mimi*. Tłum. Maria Marjańska-Czerwik. Warszawa, Wydawnictwo Bis.
- Werich Jan: *Fimfárum / Fimfarum*. Tłum. Małgorzata Balcerzak. Poznań, Wydawnictwo Pro.

2009

- K a h o u n Jiří: *Včelí medvídci od jara do zimy / Puchate trzmieliki: od wiosny do zimy*. Tłum. Anna Dorota K a m i í n s k a. Praha, Albatros.
- P a c o v s k ý Jaroslav, Š e b á n e k Jiří: *Bob a Bobek, králíci v klobouku / Bob o Bobek: króliki z kapelusza*. Tłum. Ewa K l e s z c z. Praha, Albatros.
- P a v e l Ota: *Pohádka o Raškovi / Bajka o Raszku*. Tłum. Mirosław Ś m i g i e l - s k i. Poznań, IPLwMW Andrzej Kędzierski.

2010

- J a s n o s z Ligia, red.: *Jak Pan Bóg stworzył owieczki: bajka czeska*. Tłum. Anna K a s z u b a - D e b s k a. Poznań, Harbor Point Media Rodzina.

2011

- B r d e č k a Jiří: *Limonádový Joe / Lemoniadowy Joe*. Tłum. Cecylia D m o - c h o w s k a. Warszawa, Agora.
- D v o ř á k Jiří: *Zvířátko pro Dominika / Zwierzątko dla Dominika*. Tłum. Alicja S a n t a r i u s. Praha, Svojtka & Co.
- H u l p a c h Vladimír: *Indiánské pohádky / Dar totemów: baśnie indiańskie*. Tłum. Martyna M. L e m a n ó c z y k, Lenka V i t o v á. Poznań, Harbor Point Media Rodzina.

2012

- B a ň k o v á Markéta: *Straka v říši entropie / Sroka w krainie entropii*. Tłum. Dorota D o b r e w. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- D r i j v e r o v á Martina: *Ježíš a jeho příběh / Jezus i jego dzieje*. Tłum. Urszula J a n u s. Warszawa, Bellona.
- E i s l e r o v á Jana: *Dobrodružství Toma Sawyera / Przygody Tomka Sawyera*. Tłum. Urszula J a n u s. Warszawa, Bellona.
- E i s l e r o v á Jana: *Gulliwerovy cesty / Podróże Guliwera*. Tłum. Andrzej M a g a l a. Warszawa, Bellona.
- E i s l e r o v á Jana: *Robinson Crusoe / Robinson Crusoe*. Tłum. Andrzej M a g a l a. Warszawa, Bellona.
- E i s l e r o v á Jana: *Staré řecké báje a pověsti / Mity greckie*. Tłum. Urszula J a n u s. Warszawa, Bellona.
- Š r u t Pavel, M i k l í n o v á Galina: *Lichožrouti / Niedoparki*. Tłum. Julia R ó z e w i c z. Wrocław, Afera.

2013

- Svěrák Zdeněk: *Radovanovy radovánky: jak se Radovan naučil hvízdát a další příběhy / Ucieszki Cieszka*. Tłum. Dorota Dobrew. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Šašek Miroslav: *To je Paříž / Oto jest Paryż*. Tłum. Maciej Byliniak. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.

2014

- Budař Jan, Dočekal Antonín: *Největší tajemství Leopolda Bumbáca & Pohádka z Pekla pod Sudem / The biggest mystery of Leopold Bumbác & A fairy-tale from the Hell under the Barell = Największa tajemnica Leopolda Bumbáce & Bajka z Piekla pod Beczką*. Tłum. Magdalena Budkowska. Warszawa, M. Budkowska.
- Šašek Miroslav: *To je Londýn / Oto jest Londyn*. Tłum. Katarzyna Dománska. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Šašek Miroslav: *To je Řím / Oto jest Rzym*. Tłum. Katarzyna Dománska. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Šrut Pavel, Miklínová Galina: *Lichožrouti se vracají / Niedoparki powracają*. Tłum. Julia Różewicz. Wrocław, Afera.

2015

- Heteša Petr: *Zajatci Minecraftu / Więźniowie Minecraftu*. Tłum. Joanna Iwaszko. Warszawa, Wydawnictwo Arkady.
- Krauschneider Rudolf: *Vnučka oceánu / Wnuczka oceanu*. Lupenice, Magalhaes-Cano.
- Miler Kateřina, Miler Zdeněk: *Krecik i motyle*. Tłum. Małgorzata Strzałkowska. Warszawa, Wydawnictwo Bajka.
- Miler Kateřina, Miler Zdeněk: *Krecik i sanki*. Tłum. Małgorzata Strzałkowska. Warszawa, Wydawnictwo Bajka.
- Miler Kateřina, Miler Zdeněk: *Krecik i sikoreczki*. Tłum. Małgorzata Strzałkowska. Warszawa, Wydawnictwo Bajka.
- Miler Kateřina, Miler Zdeněk: *Krecik i śliwki*. Tłum. Małgorzata Strzałkowska. Warszawa, Wydawnictwo Bajka.
- Miler Kateřina, Miler Zdeněk: *Tydzień Krecika*. Tłum. Małgorzata Strzałkowska. Warszawa, Wydawnictwo Bajka.
- Soukupová Petra: *Bertík a čmuchaadlo / Bercik i niuniuch*. Tłum. Julia Różewicz. Wrocław, Afera.

Vie we gh Michal: *Krátké pohádky pro unavené rodiče / Krótkie bajki dla zmęczonych rodziców*. Tłum. Andrzej B a b u c h o w s k i. Warszawa, Czuły Barbarzyńca Press.

2016

B a s s Eduard: *Klapzubova jedenáctka: povídka pro kluky malé i velké / Jednastka Klapzuba*. Tłum. Mirosław Ś m i g i e l s k i. Wołów, Stara Szkoła.

M a c o u r e k Miloš: *Pohádky / Bajki*. Tłum. Joanna B r o d n i e w i c z, Urszula K o w a l s k a, Jan P e š i n a. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.

P a c o v s k á Ilka: *Ostrov zasvěcení / Wyspa wtajemniczenia*. Tłum. Joanna I w a s z k o. Warszawa, Arkady.

P a c o v s k á Ilka: *Smrt kouzelného džina / Śmierć magicznego džina*. Tłum. Joanna I w a s z k o. Warszawa, Arkady.

P a c o v s k á Ilka: *Únosce draků / Porywacz smoków*. Tłum. Joanna I w a s z k o. Warszawa, Arkady.

Š r u t Pavel: *Lichožrouti navždy / Niedoparki na zawsze*. Tłum. Julia R ó ż e w i c z. Wrocław, Afera.

2017

B ř e z i n o v á Ivona: *Kluk a pes / Chłopiec i pies*. Tłum. Maria M a r j a ń s k a - C z e r n i k. Warszawa, Prószyński i S-ka — Prószyński Media.

K u b a š t a Vojtěch: *Červená karkulka / Czerwony Kapturek*. Tłum. Marta B r ę g i e l - P a n t. Warszawa, Entliczek.

K u b a š t a Vojtěch: *O perníkové chaloupce / Jaś i Małgosia*. Tłum. Marta B r ę g i e l - P a n t. Warszawa, Entliczek.

S v ě r á k Zdeněk: *Jak vyžrát na motýly a další příhody / Nowe ucieszki Cieszka*. Tłum. Dorota D o b r e w. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.

Ž á č e k Jiří: *Ezopovy bajky / Bajki Ezopa*. Tłum. Antoni K r o h. Poznań, Media Rodzina.

2018

B ř e z i n o v á Ivona: *Řvi potichu, brácho / Krzycz po cichu, braciszku*. Tłum. Mirosław Ś m i g i e l s k i. Wołów, Stara Szkoła.

C a b i c a r Martin M.: *Dítě školkou povinné / Dziecko w wieku przedszkolnym: zabawne przygody odważnego ojca*. Tłum. Mirosław Ś m i g i e l s k i. Wołów, Stara Szkoła.

J i r o t k a Zdeněk: *Saturnin / Saturnin*. Tłum. Leszek E n g e l k i n g. Wrocław, Afera.

K u b a š t a Vojtěch: *Kocour v botách / Kot w butach*. Tłum. Marta B r ę g i e l - P a n t. Warszawa, Entliczek.

Kubášta Vojtěch: *O Sněhurce / Královna Sněžka*. Tłum. Marta Bręgiel-Pant. Warszawa, Entliczek.

Iva Procházková: *Středa nám chutná / Pyszna środa*. Tłum. Julia Różewicz. Wrocław, Afera.

2019

Březinová Ivona: *Jmenuji se Alice. Jsem narkomanka / Mam na imię Alicja. Jestem narkomanką*. Tłum. Mirosław Śmigielski. Rudno, Stara Szkoła.

Dvořák Michal: *Pět ocásků v Harrachově / Pięć ogonków w Harrachovie*. Tłum. Veronika Mireková. Liberec, Bor.

Svěrák Zdeněk: *Tatínku, ta se tí povedla / Tato, ta ci się udało*. Tłum. Anna Rey. Warszawa, Wydawnictwo Dwie Siostry.

2020

Havel Václav: *Pížd'uchové / Skrzeciuchy*. Tłum. Mirosław Śmigielski. Wołów, Stara Szkoła.

Matocha Vojtěch: *Prašina / Truchlin*. Tłum. Anna Radwan-Żbikowska. Wrocław, Afera.

Literatura

Bartůšková S., [online]: *Slovník české literatury po roce 1945*. Dostępne w Internecie: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=688> [dostęp: 15.08.2021].

Bourdieu P., 2001: *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. A. Zawadzki, tłum. Kraków, Universitas.

Even-Zohar I., 2009: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. M. Heydel, tłum. W: M. Heydel, P. Bukowski, red.: *Współczesne teorie przekładu. Antologia*. Kraków, Znak, s. 197—203.

Goszczyńska J., 2020: *Przekłady literatury czeskiej w Polsce od roku 1989*. W: J. Goszczyńska, J. Kubiček, T. Kubiček, red.: *Česká literatura v polských překladech (1989—2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989—2020)*. Brno, Moravská zemská knihovna, s. 43—78.

Goszczyńska J., Kubiček J., Kubiček T., red., 2020: *Česká literatura v polských překladech (1989—2020) / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich (1989—2020)*. Brno, Moravská zemská knihovna.

Hierowski Z., 1966: *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej 1945—1964*. Katowice, Wydawnictwo Śląsk.

- Jankowicz G. et al., 2014: *Literatura polska po 1989 roku w świetle teorii Pierre'a Bourdieua. Raport z badań*. Kraków, Korporacja Ha!art.
- Latour B., 2010: *Splatając na nowo to, co społeczne. Wprowadzenie do teorii aktora-sieci*. A. Derra, K. Abriszewski, tłum. Kraków, Universitas.
- Leszczyński G., 2007: *Literatura dla młodych odbiorców 1990—2006*. „Guliwer”, nr 1, s. 33—36.
- Marecki P., Sasin E., 2015: „Ciężkie książki” vs. „lekką i taną informacją”. *Warunki produkcji książki w Polsce po 1989 roku*. „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 2 (24), s. 108—125.
- Niesporek-Szamburska B., 2009: *Przekład literatury dla dzieci i młodzieży — między przekazem wielokulturowym a zunifikowanym*. W: K. Heska-Kwaśniewicz, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*, t. 2. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 46—71.
- Ożóg-Winiarska Z., 2009: *IBBY. Nagrody za twórczość dla dzieci i młodzieży*. W: K. Heska-Kwaśniewicz, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*, t. 2. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 72—98.
- Paprocka N., 2018: *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich strategie (1918—2014)*. Kraków, Universitas.
- Rychlewski M., 2013: *Książka jako towar, książka jako znak. Studia z socjologii literatury*. Gdańsk, Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Skrendo A., 2001: *Recepcja literatury: przedmiot, zakresy, cele badań. Komentarz do tytułu i „postscriptum”*. „Teksty Drugie”, nr 5, s. 87—93.
- Socha I., 2002: *Polskie przekłady dla dzieci i młodzieży w latach 90*. W: J. Papuzińska, G. Leszczyński, red.: *Kultura literacka dzieci i młodzieży u progu XXI wieku*. Warszawa, Wydawnictwo CEBID, s. 205—215.
- Staniów B., 2013: *Przekłady z literatur obcych w latach 1945—1989*. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuż, red.: *Literatura dla dzieci i młodzieży (1945—1989)*, t. 3. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 149—165.
- Staniuk J., 2019: *Tłumacz jako drugi autor w przekładzie literatury dziecięcej. Alice's Adventures in Wonderland w tłumaczeniu Grzegorza Wasowskiego*. „Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal”, nr 4 (1), s. 98—108.
- Szczepańska-Dudziak A., 2015: *Polsko-czechosłowackie kontakty kulturalne i naukowe 1945—1956*. „Historia Slavorum Occidentis”, nr 1 (8), s. 212—235.
- Świerczyńska-Jelonek D., Leszczyński G., Zajac M., red., 2008: *Po potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI w.* Warszawa, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Šubrtová M. et al., 2011: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990—2010*. Brno, Masarykova univerzita.

- Tytko M.M., 2011: *Międzynarodowy obraz literatury czeskiej i słowackiej. Czescy i słowaccy pisarze we współczesnej polskiej encyklopedystyce (wybrane przykłady)*. W: L. Martinek, red.: *Evropská dimenze české a polské literatury = Europejski wymiar literatury czeskiej i polskiej*. Opava, Slezská univerzita v Opavě, s. 17—31.
- Zawodnik M., 2012: *W głównym nurcie wydarzeń. O sytuacji literatury dla dzieci i młodzieży w pierwszych latach powojennych*. W: A. Ossowska-Zwierzchowska, red.: *Zobaczyć dziecko: literackie i filmowe portrety dziecka w Polsce w XX wieku*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, s. 36—48.
- Zielińska A., 2013: *W odwiedzinach u Rumcajsa*. „Guliwer”, nr 1, s. 66—68.

Dorota Żygadło-Czopnik

Recepte české literatury pro děti a mládež v Polsku po roce 1989

RÉSUMÉ | Tato studie se snaží popsat stav receptce české literatury pro děti a mládež v Polsku po roce 1989. Před více než 30 lety Polsko a Česká republika nastoupily na dráhu politické, sociální a ekonomické obnovy. Metamorfóza všech projevů společenského života zasáhla také kulturu a literaturu, včetně knih určených mladším a nejmladším příjemcům. Objevila se nová vydavatelství uvádějící na polský trh publikace českých autorů, kteří dříve zůstávali polskému čtenáři neznámí. Nakladatelství dodávají texty zajímavé nejen z hlediska obsahu, ale také formy, přizpůsobují svou nabídku měnícím se čtenářským preferencím. Za zdůraznění stojí, že se vydavatelství aktivně podílejí na výchově mladých generací, vkládají velké úsilí do toho, aby propagovala hodnotnou literaturu, včetně té české. Tyto nové fenomény týkající se českých knih pro děti a mládež dostupných v polských překladech jsou předmětem analýzy a interpretace této studie.

KLÍČOVÁ SLOVA | receptce, překlad, překladatel, vydavatelská produkce, česká literatura pro děti a mládež v Polsku po roce 1989

Dorota Żygadło-Czopnik

Reception of Czech Literature for Children and Youth in Poland after 1989

SUMMARY | This article attempts to describe the state of reception of Czech literature for children and young adults in Poland after 1989. More than 30 years ago, Poland and the Czech Republic entered the path of political, social, and economic renewal. The metamorphosis of all manifestations of social life also covered culture and literature, including books addressed to young audiences. New publications are introducing to our market publications of Czech authors previously unknown to the Polish reader. The publishing houses provide texts that are interesting not only in terms of content but also in form,

adjusting their offer to the changing preferences of the readers. It is worth emphasizing that publishing houses actively participate in educating young generations and put a lot of effort into promoting valuable literature, including Czech literature. These new phenomena concerning the Czech books for children and young adults, available in Polish translations, are the subject of analysis and interpretation of this study.

KEYWORDS | reception, translation, translator, publishing production, Czech literature for children and young adults in Poland after 1989

DOROTA ŻYGADŁO-CZOPNIK | dr nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Bohemistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Członkini Pracowni Interdyscyplinarnych Studiów nad Posttotalitaryzmami i Centrum Transkulturowych Studiów Posttotalitarnych Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej główne zainteresowania badawcze skupiają się wokół: obrazu literatury i kultury czeskiej po aksamitnej rewolucji 1989 roku, nowoczesnej czeskiej myśli teoretycznej (dorobku czeskiej teorii literatury i teatrologii), recepcji literatury czeskiej w Polsce. Autorka monografii *W kręgu czeskiej semiotyki teatru. Ivo Osolsobě jako teoretyk teatru i musicalu* (2009); redaktorka numeru czasopisma „Miscellanea Posttotalitaria Wratislaviensia. Elity w krajach Europy Środkowej i Wschodniej po roku 1989” (2015, nr 3).